

Uusi elokuva Itä-Euroopassa

Vanha veijari Gogol kertoi aikanaan *Kuolleissa sieluissaan*, miten neuvokas palvelija pyyhkäisi soppalautasen äärellä ruokailevan lähettilään nenästä roikkuneen räkäpisaran ja esti näin liemeen kuulumatonta ainesosaa laimentamasta keittoa. Tieteellisenä ilmiönähän tuossa tilanteessa on kyse kuumuuden ja kosteuden aiheuttamasta höyrystymisestä ja lopulta sadepilven muodostamisesta.

Soppalautas-metaforaa voidaan soveltaa myös uuteen itäeurooppalaiseen elokuvaan. Onhan nimittäin niin, että jokaisella kansakunnalla tai maantieteellisellä alueella on ikään kuin oma ”nimikkokeittonsa”, josta tuo paikka – ainakin keittokirjapiireissä – tunnetaan. Esimerkiksi borssilla tai gulassilla on selkeät sukujuurensa Itä-Euroopassa ja näiden reseptien syntyhistoriaan vaikuttaakin olennaisesti se, millaisia aineksia tuossa ilmastossa voidaan viljellä, mitä raaka-aineita kokin on loogista käyttää ja helppoa saada käsiinsä.

Myös kansallinen elokuva on enemmän tai vähemmän oman syntyalueensa voima- ja luonnonvarojen summa. Tai ainakin sen pitäisi olla. Liian usein keittoon eksyy kuitenkin vieraita, siihen kuulumattomia aineksia, jotka sotkevat maun ja pilaavat kokonaisuuden. Esimerkiksi uuden suomalaisen elokuvan ja koko maamme elokuva-alan (siis ”soppatykin”) yllä tuntuu jatkuvasti kiertelevän tummia sadepilviä, ulkopuolelta saapuvia vaikutteita jotka laimentavat keiton ominaismaun.

Puhun tietenkin yhdysvaltalaisen kulttuurin – ”räkäpisaran” – läpitukevasta ja hallitsevasta vaikutuksesta muihin kulttuureihin, mikä näkyy

nykyään yllättäen jopa sellaisten suurten ja perinteisten elokuvamaiden kuin Ranskan, Saksan tai Italian uudessa elokuvassa. Minne on kadonnut kansallisen taiteen ominaislaatu? Mihin on hukattu ne jäljittelemättömät erityispiirteet, joiden leimallinen ja persoonallinen läsnäolo on ainakin ennen ollut kunkin kansallisen elokuvan valttikortti ja lähestulkoon sielu?

Eletään EU:n ja erilaisten mitä moninaisimpien kansanyhteisöjen aikaa. Rajat aukeavat ja samalla hämärtyvät. Kulttuurit sekoittuvat ja siksi ennen pitkää kuolevat tai ainakin muuttuvat yhdeksi ja samaksi yhdenmukaistuneeksi yleiskulttuuriksi, jossa on rakennusaineksia vähän joka puolelta ja lopulta ei enää mistään. Ennenkin on nähty mikä on henkisenä tuloksena kun aletaan väkisin ja arveluttavilla motiiveilla pykätä kasaan kansakuntien sulatusuunia ja unohdetaan kokonaan historian – niin henkisen, psyykkisen kuin konkreettisenkin – syvempi merkitys.

Jos suuretkin maat ovat jo Euroopassa ja muualla antaneet periksi tälle ulkopuolelta saannulle kehitykselle, niin mitä voidaan todeta pienten maiden kohtalosta ja nykyisestä elokuvakulttuurista? Tältä suunnalta on yllättäen kerrottavana hyviä uutisia: itäeurooppalainen elokuva kukoistaa ja voi hyvin.

Olemme viime vuosina esittäneet Helsingin Andorra-teatterissa päämajaansa pitävässä elokuvakerho Arkadimissa suhteellisen paljon monien pienten Itä-Euroopan maiden (mm. Slovenia, Romania ja Liettua) nykyelokuva. Positiivisten yllätysten määrä on noiden ennalta tuntemattomien elokuvakulttuurien suhteen ollut

suuri. Miten juuri näissä maissa, joissa elokuvan asema vaikuttaa olevan perusasetelmiltaan ja budjettikehykseltään kaikkein hatarin, on löydetty taiteellisesti ja ajatuksellisesti kaikkein korkein vireystaso ja tulokset ovat jatkuvasti omaperäisiä ja edustavat jopa viime vuosien maailmanelokuvan kärkeä?

Vastaus on selkeä. Pienten maiden väkiluku ja tuotantovaranto sallii vain rajallisen määrän elokuvia. Näin joudutaan pakostakin keskittymään olennaiseen: siihen, että elokuvalla tulee olla yhteiskunnallista merkitystä ja taiteellista arvoa, sen tulee koskettaa ja viihdyttää katsojaa, saada tämä nauramaan ja itkemään, luoda kommentti ja heijastus omasta ajastaan, sisältää mielipiteitä ja näkemyksiä, kertoa asioista ja aiheista jotka katsoja voi tuntea omakseen...

Siinä missä melkein kaikkialla muualla ollaan kyynärpäitä myöten polvillaan Yhdysvaltalaisen kaupallisen tuotemallin edessä, tehdään Itä-Euroopan maissa nykyään intiimiä ja itsensä näköistä elokuvaa, omat rajoitukset ja samalla vahvuudet tunnistaen ja hyödyntäen. Ei ole mikään ihme – päinvastoin hyvin loogista – että kansainvälisten festivaalien kilpailu- ja esityssarjat ovat nykyään tulvillaan tämän alueen elokuvia ja kansainvälisiä läpimurtoja tapahtuu tiheästi. Viimeaikaisia esimerkkejä ovat tietenkin romanialaisen *4 kuukautta, 3 viikkoa, 2 päivää* voittama Cannesin Kultainen palmu tai vaikkapa virolaisen Kadri Kõusaarin tuhkimotarina, jossa nuoren elokuvantekijän esikoisohjaus *Magnus* pääsi sensaatiomaisesti ja kautta aikain ensimmäisenä virolaisena elokuvana Cannesin esityssarjoihin. Huomattavaa lahjakkuutta on oraallaan muuallakin, esimerkiksi Laila Pakalniņa Latviassa ja Đarūnas Bartas Liettuassa. Henkilökohtainen suosikkini – ja ehkä tämän hetken kokonaisilmeeltään taiteellisesti virein elokuvamaa – on kuitenkin Slovenia, jonka kärkinimi on Jan Cvitkovič.

Vuonna 1966 syntynyt ohjaaja/käsikirjoittaja on osoittanut mestarismiehen elkeitä niin lyhytelokuvan intiimillä ja tarkoin rajatulla alueella (rotevan poikamiesteurastajan toteutumattomasta kaukorakkaudesta kertova *Heart*

Is a Piece of Meat, 2004) kuin pitkän elokuvan laajempiin teemayhteyksiin kurottavassa maisemassa (melkein Niskasen *Surmanluoteja* traagisuudessaan muistuttava *Bread and Milk*, 2002, jossa viina ajaa perheen tuhon partaalle ja ylikin). Erityisen vaikuttavia ovat myös monet slovenialaiset näyttelijät, varsinkin lähes jokaisessa maan uudessa kärkielokuvassa esiintyvät pullea Primož Petkovšek ja ”Slovenian Peltsi” Peter Musevski.

Slovenialaisten elokuvien alakuloinen ja lähes katkera huumori on puristettu tiiviisti niiden kuvaamien arkisten tragedioiden ja vaanivan kauhun ytimeen. Teemat vaihtelevat pieleen menneistä rakkaussuhteista murtuneisiin unelmiin (Metod Pevecin *Beneath Her Window*, 2003), ihmissalakuljetuksesta (Damjan Kozolen *Spare Parts*, 2003) syvälle kansakunnan sisään juurtuneeseen rikoskulttuuriin ja kaiken takana väijyvään väkivallan uhkaan (Vinko Moederndorferin *Suburb*, 2004). Näiden elokuvien rinnalla nykypäivän kotimaiset kolmiodraamat vaikuttavat syvyyssulottuvuuksiltaan lähinnä kepeämmän mallin technicolor-musikaaleilta; Suomessahan yhteiskunnallista elokuvaa tekeekin enää muutama ohjaaja.

Ehkä näkemyksiltään kyklooppeja muistuttavien maahantuojiemme olisikin syytä hieman tarkistaa maantieteellistä jämähtämistään ja alkaa jatkossa tuoda Suomeen elokuvia sellaisista maista, joissa elokuvilla on edelleen sielu ja lämmin sydän. Itäeurooppalaisen nykyelokuvan taiteelliset saavutukset kävisivät hyväksi esikuvaksi suomalaisillekin elokuvantekijöille.

Lauri Timonen

Kirjoittaja on kirjailija ja elokuvakriitikko.